

Márton Áron püspök a magyarfenesi historia domus tükrében (1938-1942)

SZŐCS CSABA

Babeş-Bolyai Tudományegyetem – Ökumené Doktori Iskola,
Kolozsvár (RO)
szocscsaba@yahoo.com

A Kalotaszeghez tartozó Magyarfenes római katolikus plébániáját az 1903-as kiadású erdélyi sematizmus ősinek nevezi (*parochia antiqua*), amely a reformáció következtében átmenetileg megszűnt és csak 1747-ben alapítják újra.¹ A Tordaszentlászló községhez tartozó település templomának története azonban a 13-14. századra nyúlik vissza, ma is látható, részben töredékes falképei az erdélyi középkori freskófestészet jelentős emlékeihez tartoznak.

A historia domus utolsó, 1938-as évvel kezdődő és napjainkig folyó, díszes kivitelű kötetében Ferencz András plébános² rögtön karácsonykor kezdi beszámolóját: „*Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonae voluntatis.*» *Csillogó szent karácsonyeste boldog öröméből indítom el e sok letűnt szép századot látott kicsiny egyházközség históriájának*

1 *Schematismus Venerabilis Cleri almae Dioecesis Transsilvaniensis editur pro anno a Christo nato 1903*, Budapest 1903, 140.

2 Magyarfenesi plébános 1937-1946 között. – vö. Ferenczi Sándor: *A Gyulafehérvári (Erdélyi) Főegyházmegye történeti papi névtára*, Budapest-Kolozsvár 2009, 240.

folytatását.”³ A gazdag díszítésekkel ellátott feljegyzéseket készítő plébános öröme okot azonban nemcsak a karácsony ünnepe ad, hanem az is, hogy „*eme napokban mikor Erdélyország nyája pásztor nélkül maradt, a betlehemi csillag áldó, örömet hirdető fénylő sugarával Vezért, Pásztort küldött. Esdeklő könyörgő imánk száll ma az ég felé az angyalok Glóriájával, hogy az egek Ura a karácsonyi, drága ajándékunkat, Márton Áront, Isten kegyelméből és a Szentszék akaratából Erdélyország püspökét sokáig éltesse kegyelemben, bölcsességben, Isten dicsőségére, a hívek üdvösségére s Erdélyország örömeire. Ave, ave Episcopo!*”⁴

Márton Áron püspöki kinevezésének híre minden bizonnyal a legtöbb plébániai történetben szerepel, a magyarfenesi historia domus azonban arról tanúskodik, hogy a frissen, alig három napja kinevezett püspök 1938. december 27-én Magyarfenesen jár: „*Szent János evangélista ünnepén nagy öröm lepte meg csöndes hajlékomat. Márton Áron, Erdély püspöke egy csöndes délutánt töltött plébániámon. A faluban hamar végigszaladt a csöndes látogatás híre, úgyhogy az eltávozó Püspök kocsija után boldogan suttogták: Láttuk a püspököt.*”⁵ Az 1938-as karácsonyi pásztorjáték fotói alatt kis csoportkép is megörökíti a kinevezett püspök látogatását, a historia domusban a helyi plébános és kolozsvári papok társaságában találjuk. Minden bizonnyal ennek a látogatásnak is köszönhető, hogy az amúgy nem túl népes, mintegy 350 lelket számláló és anyagi szempontból sem bővelkedő plébánia egy hónappal a historia domusában is részletesen dokumentált, emlékezetes kolozsvári püspökszentelés után,⁶ 1939. március 13-án 25 000 lej segélyt kap püspöki közbenjárásra az egyházmegyei tanácstól az egyházi épületek javítására.⁷ A plébános részletesen beszámol a pénz felhasználásáról a háztörténetben, három nap múlva azonban már a mozgósításról kell írnia, amelynek oka „*a nemzetközi helyzet*”, március 16-án megérkeznek a faluba a férfiakat katonai szolgálatra kötelező behívók. „*Nagyon zaklatott lett*

3 *Historia Domus 1938- (HD)*, A Magyarfenesi Római Katolikus Plébánia levéltára, 1.

4 *HD*, 1-2.

5 *HD*, 2.

6 1939. február 12. – vö. *HD*, 7-9.

7 *HD*, 13.

e csöndes falu. Alig lehet az elkeseredett hívekbe egy kis lelket verni. Csak háborútól őrizzen a jó Isten!”⁸

A II. világháború kitöréséről nem emlékezik meg a krónikás, részletesen leírja azonban a plébános igyekezetét, amely a plébánia javítása mellett a hívek lelki életének fellendítését célozza. Sikerek és kudarcok váltják egymást, kisebb-nagyobb lépések előre és hátra. Az év novemberének bejegyzése azonban mutatja az általános helyzetet és hangulatot a faluban: *„Tele vannak napjaink szomorúsággal. Férfiaink távol a családtól, az otthonok kenyérkereső nélkül néznek a közeledő tél elé. 10-12 család már az éhínség küszöbén áll. A közállapotok nagyon szomorúak. Az emberek lelkét valami reménytelen, rosszakarató keserűség üli meg.”⁹*

Az 1940-es év Magyarfenest kétszeresen megrázza: egy helyi és egy világpolitikai esemény által. *„1940. június 16. Igen szomorú nap Magyarfenes történetében. A falun keresztül folydogáló kis patak vizét egy havasi felhőszakadás annyira felduzzasztotta, hogy egy félóra alatt házakat, kerítéseket, gazdasági épületeket sodort el. A plébánia kerítését a patak mellett teljesen elvitte a víz. Hála Istennek emberi életben kár nem esett, anyagi kár azonban igen súlyos volt. A hivatalos kármegállapítás szerint az összkár 1.663.900 lej, mely a következőképpen oszlik: Római katolikus egyház 40.800; Református felekezet: 9.500; Politikai község 91.020; Elemi iskola 14.000. A nagy csapásban a kegyelmes Püspök atya segítségünkre sietett 1806/1940 sz. alatt segélyt utalt ki, melyikből teljesen helyreállítottuk a romba dőlt kerítéseket.”* Megmutatkozik ebben az intézkedésben is Márton Áron püspök gondoskodó figyelme. A historia domusban fényképekkel is gazdagon illusztrált esemény drámaiságához nem fér kétség.

A másik esemény Magyarfenest sok szempontból új helyzetbe hozza. Az 1940. augusztus 30-án kihirdetett második bécsi döntés a trianoni békeszerződés által Romániának ítélt terület 2/5-ét – Észak-Erdélyt – csatolta vissza Magyarországhoz. Dél-Erdély, mintegy 60 000 km², továbbra is Románia része maradt.¹⁰ Magyarfenes ennek következtében határfaluvá válik és Dél-Erdélyben, Romániában

8 Vö. HD, 13.

9 HD, 21.

10 L. Balogh Béni: *A magyar-román kapcsolatok 1939-1940-ben és a második bécsi döntés*, Csíkszereda 2021, 310.

marad. Érthető a historia domus bejegyzésének hangvétele: *„Bécsi döntés. (...) Ezt a két szót leírni is nehéz. Hát még e kegyetlen diktátum következményeire gondolni. A délutáni órákban harsogja a rádió az új határvonalat: „Gyalu alatt Kolozsvár alatt...” stb. Nemes Dezső ref. lelkes hirdeti fennen, hogy Magyarfenes Magyarországhoz fog tartozni. Este Kolozsváron vagyok. Ott van a Püspök úr, megteszi az új helyzet előtt a szükséges intézkedéseket. Utasítása rövid és határozott. Senki ne ringassa magát hiú ábrándokban. Mindenki maradjon a helyén. Inteni, vigasztalni és helyben maradásra buzdítani híveinket. Vigasztalás számunkra: Erdély püspöke a helyén marad. Velünk!”*¹¹

Márton Áron tudatosan maradt a kisebbségi állapotban – állapítja meg többek között Virt László, Márton Áron életútjának és művének egyik legjobb ismerője. *„A dél-erdélyi szórvány magyarsággal vállalta a közösséget, az évezredes püspöki székhely így őrhelyé magasztosult. A két háború között a közel kétmilliónyi erdélyi magyar nagyon sok méltánytalanságot szenvedett el, de azt nem állíthatjuk, hogy egy ekkora tömeg elveszítette volna minden reményét, szervezettségét, nemzeti identitását. Az Antonescu-diktatúra idején Dél-Erdélyben maradt maroknyi magyarság viszont valóságos páriasorsra kényszerült. Márton Áron arra vállalkozott a gyulafehérvári őrhelyen, hogy e kicsi népcsoportnak nyújtson vigasztalást, erősítse a reményt és az üldözöttségben élő kisebbség fogyatkozó hitét.”*¹² Amíg a püspök a székhelyén marad, Észak-Erdélyben 1940. augusztus 31-én felállítja a kolozsvári Püspöki Helytartóságot, amelynek vezetésével Sándor Imrét bízza meg, aki a Márton Árontól kapott joghatósággal irányítja az észak-erdélyi és a székelyföldi lelkipásztori munkát.¹³ Egyházjogilag Magyarfenest ez a változás nem érinti, hiszen Kolozsvár közelében fekszik, de az országhatár másik oldalán, így a püspökség régi területén marad. A határtelepüléssé átminősült faluban azonban sorra következnek be a mindennapi életet érintő változások, amelyeket a plébános is rögzít. *„1940. szept. 7-én határőrség rendezkedik be a faluba, szeptember 13-án lezárják a határt, a*

11 HD, 29.

12 Virt László: *Nyitott szívvel*. Márton Áron erdélyi püspök élete és eszméi, Budapest 2002, 88.

13 Virt: 86.

*Bükk tetőn vonul a határ egészen a Lápos hídjáig. Nagy a sírás és a keserűség a faluban. Uram Jézus légy velünk! Október 7.: Jegyzőség, határrendőrség költözik a faluba. Ideges, elkeseredett, otthonukat elhagyott tisztviselők éreztetik keserűségüket és bánatukat.*¹⁴

Meg kell azonban azt is állapítanunk, hogy a magyarfenesi historia domus 1940-46. közötti éveinek megírása minden bizonnyal pótlólag történt. Erre egyrészt a szóban forgó évek eseménydús volta és a dokumentálás rövidege közötti aránytalanság enged következtetni, de az is elgondolható, hogy a dokumentálás mögött nem feltétlenül hanyagság, inkább óvatosság állhat. Az utólagos pótlást Ferencz András lelkész utóda, Hann József is említi 1946-ban,¹⁵ de a kötet legértékesebb oldala is ezt támasztja alá. 1942. május 14-én, áldozócsütörtökön keltezett Márton Áron saját kezű, egész oldalas beírása a kötetben, csak ezt az oldalt követik az 1940-es év eseményei és a soron következők. Első közlésként álljon itt a püspök bejegyzésének teljes átirata:

„† Örömmel és lelki épüléssel olvastam a lelkész feljegyzéseit, amelyek egy lelkes, meleg és erős öntudatú, feladatával tisztában levő papnak a lelki tükrét adják. Aggodalmának, imájának és erőfeszítéseinek van már látható szép eredménye: az évi áldozók száma jelentős, a gyermekek szeretik a templomot, az ifjak katolikus módon veszik fel a házasság szentségét, a templom, oltárok stb. gondozott tiszta. A lelkiismeretes és buzgó magvetésnek lesz további eredménye is. Adja Isten.

A hívek száma az új határ következtében felére csökkent. Akik itt maradtak, embertelenül sokat szenvedtek, a lelkek állandó izgalomban és nyomás alatt állnak. A lelkipásztor dicséretesen kitartott a lehetőségek határai között és képviseli hívei érdekeit. Isten fizesse meg az ő áldozatosságát s adjon neki erőt a további kitartáshoz.

1942. máj. 14. Áldozócsütörtök

*† Áron pp.*¹⁶

14 HD, 29-30.

15 HD, 35.

16 HD, 24.

Az anyakönyv tanúsága szerint e bejegyzés napján – amely egyben a templom búcsújának ünnepe is – Márton Áron Magyarfenesen 29 személyt bérmál meg.¹⁷ Vigasztalja és erősíti a helyben maradtakat, hisz csak a második bécsi döntés évében, augusztustól decemberig a faluból 47 család ment át „túlra”. Helyüket menekültek foglalták el, mintegy 39 család.¹⁸

Amint a püspöki bejegyzés is tanúsítja, Márton Áron értékeli Ferencz András lelkész munkáját és elismerően szól az egyházközségben kifejtett küzdelmes lekipásztori tevékenységéről. Nem hallgathat azonban arról sem, hogy a határ déli oldalán élők, s mondhatni, a Dél-Erdélyben maradt katolikusok sorsa igencsak mostoha lett. Nemcsak Magyarfenesre igaz, hogy *„Akik itt maradtak, embertelenül sokat szenvedtek, a lelkek állandó izgalomban és nyomás alatt állnak”*, hanem személyesen a püspökre is. Márton Áron 1940-ben a papnevelő intézetet Észak-Erdélybe, Kolozsvárra költöztette, mert a papi utánpótlás onnan, a magyar lakosság tömbjéből volt megoldható, legjobb munkatársait, bizalmasait is átküldi Észak-Erdélybe. Ő maga mint egy őrhelyen, Gyulafehérváron maradt, sorsközösséget vállalva azzal a körülbelül százötvenezer, dél-erdélyi szórványban élő magyarral, akiket a második bécsi döntés Dél-Erdélyben ért, illetve sorsközösséget vállalt azzal a legfeljebb százezer magyarral, akik a következő években nem menekültek át Magyarországra.¹⁹ A plébános 1942-es bejegyzése ismét csak beszédes: *„Magyarfenes élete állandó izgalom, menekülés a hontalanságba. Elhagytak legjobb híveim, akik pedig itt maradtak tele vannak félelemmel. Sokan vannak, akik éjnek idején átmennek a határon, hogy odaát „levő” hozzátartozóikkal találkozzanak. Hiába intem őket, figyelmeztetem a következményekre, meghurcoltatás, börtön stb.”*²⁰

Márton Áron és Magyarfenes találkozásai itt nem érnek véget, pár év múlva egy egyházfegyelmi kérdésben kemény intézkedéseket

17 *Matricula Confirmatorum 1942-*, A Magyarfenesi Római Katolikus Plébánia levéltára, 1-4.; vö. (Szerk.) Marton József: *Márton Áron élete és munkássága. Kronológia, 1. kötet, 1896-1944*, 156.

18 *HD*, 30.

19 *Virt*: 86

20 *HD*, 32.

foganatosít a püspök és büntetést ró ki az egyházközsége,²¹ 1968-ban bérmálni²² is eljut a faluba, de ezek az események nem képezik jelen vizsgálódásunk tárgyát.

Összegzésül elmondhatjuk, hogy a magyarfenesi historia domusban olvasható püspöki bejegyzésből is a papjaival és híveivel szolidáris, értük kiálló, igazi lelkipásztor és gondos atya képe ragyog át, aki nem fél néven nevezni a valós problémákat. Megállapíthatjuk, hogy ez teljes összhangban áll Márton Áron egész életművével.

Mellékletek

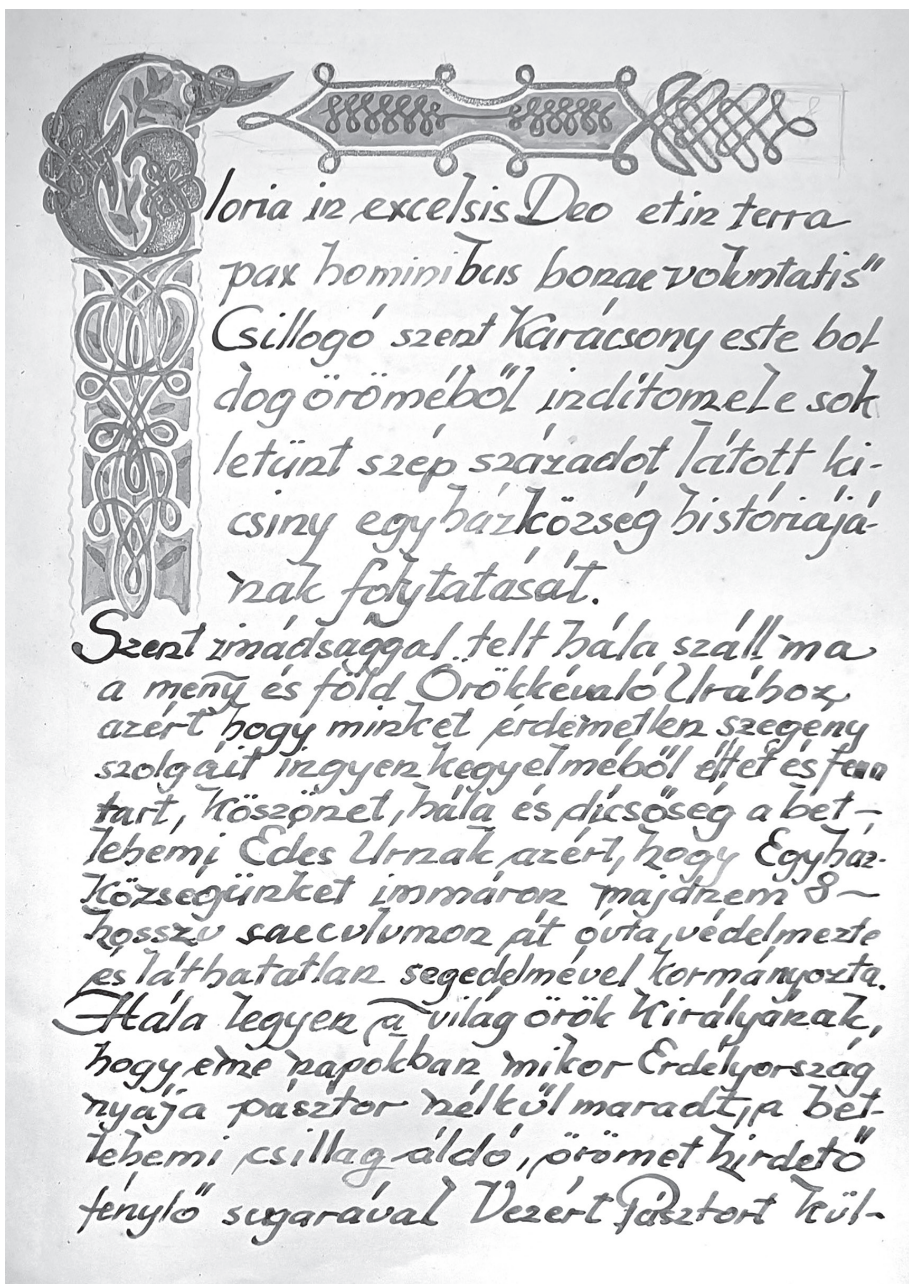
1. Márton Áron kinevezett püspök látogatóban Magyarfenesen (1938. december 27.)

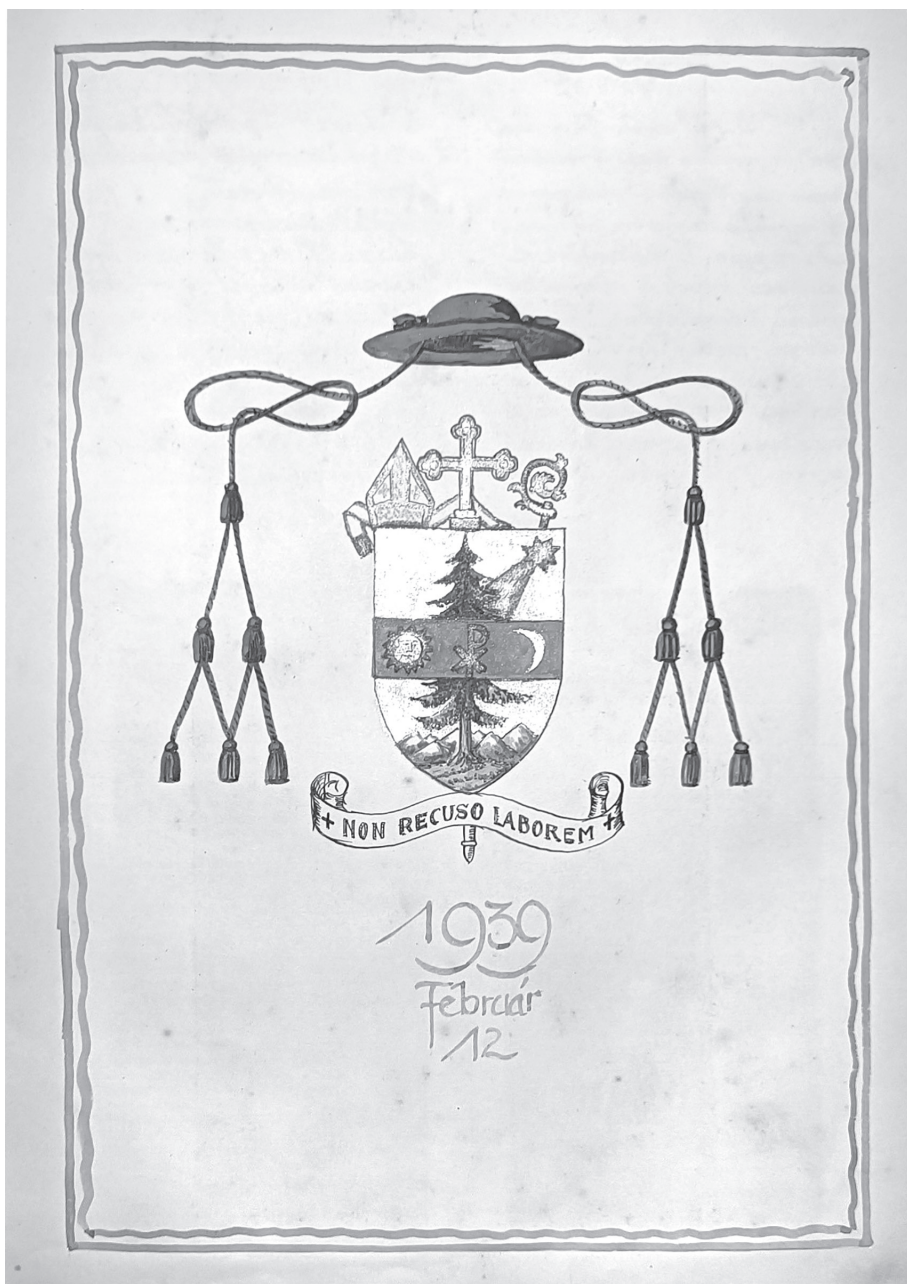
21 *HD*, 47-48.

22 *Matr. Conf.* 5.

2. A historia domus első oldala (1938.)

3. Márton Áron püspök címere a magyarfenesi historia domusban (1939)

4. Dokumentum: Márton Áron püspök bejegyzése a magyarfenesi historia domusban (1942. május 14.)

+ Örömmel és lelki éjszántással olvastam a lelki feljegyzéseit, amelyek egy lelkes, meglegy és erős öntudattal, felfelé áramló tisztelettel és levél papuak a lelki tudását adják. Az igazán a szívvel, imáival és erővel teremtették van már látható, szép eredménye: az évi áldások száma jelentős, a gyerekek merésze a templomát, az ifjak katolikus mára vanok fel a hársány melettségét a templom, altárolak stb. gondozott, tiszta. A lelkiismeretes és hosszú magvetésnek lesz további eredménye is. Nagya tétel.

A hívők száma az új kápolna követhetetlen felére esőthet. Néhány új maradtak, emeltek enél sokat mevettek, a lelkek allandó ingadozban és nyugalm alatt állnak. A lelki pártor dinamikusan kitartott, a lehetőségek határai között és képviselet hívei érdekében. Tétel fürése meg az öntudatosságát szolgálunkhi erőt a további kitartással.

1942. máj-14. Alkalmazásintézk

+ Áron
12p.